

graduate student, Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of educational sciences of Ukraine

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, вул. Берлінського, 9, м.Київ, 04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of educational sciences of Kyiv, Berlinskoho Str., 9, 04060, Ukraine

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ НУШ

WAYS TO OVERCOME PROBLEMS IN DISTANCE LEARNING FOR CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE CONTEXT OF NUS

Анотація. В Україні в Новій українській школі (НУШ) вже існує значний досвід у галузі освіти людей з особливими освітніми потребами, але все ще залишаються невирішені питання та суперечності, зокрема і у сфері дистанційної освіти. Ці суперечності охоплюють: 1) розбіжності між об'єктивною потребою дітей з особливими потребами в освіті та соціально-педагогічних послугах для їх інтеграції в освітній процес та відсутністю адекватної теоретичної бази, кваліфікованих спеціалістів та потрібних технологій; 2) необхідністю інтеграції молоді з інвалідністю в суспільство та браком розвитку ефективних способів і механізмів їх включення на інституційному рівні; 3) потенціалом освітніх закладів у соціально-педагогічній роботі з молоддю з особливими потребами та реальним станом розв'язання цієї проблеми; 4) необхідністю розвитку особистості молодих людей з проблемами здоров'я, стимуляцією їх компенсаторних можливостей

та домінуванням у суспільстві підходів, які сприяють споживацькому ставленню до життя та пасивності, на шкоду активному включенню в суспільне життя; 5) недостатньою реабілітацією та соціальною адаптацією молоді з особливими потребами. Існує важливість формування єдиного освітнього середовища в Новій українській школі, де діти з різним рівнем здоров'я мають змогу взаємодіяти, незважаючи на психофізичні відмінності та різний рівень розвитку. У зв'язку з цим виникає необхідність раннього виявлення та корекції особистісного розвитку та соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими потребами, зокрема в освітніх закладах, які повинні стати лідерами у цьому процесі.

Ключові слова: інклюзивна освіта, вища освіта, дистанційна освіта, діти з особливими потребами, європейський досвід.

Abstract. Ukraine (the New Ukrainian School) already has considerable experience in the field of education of people with disabilities, but there are still unresolved issues and contradictions, including in the field of distance education. These contradictions include: 1) discrepancies between the objective need of children with special needs for education and social and pedagogical services for their integration into the educational process and the lack of an adequate theoretical framework, qualified specialists and necessary technologies; 2) the need to integrate young people with disabilities into society and the lack of development of effective ways and mechanisms for their inclusion at the institutional level; 3) the potential of educational institutions in social and pedagogical work with young people with special needs and the real state of solving this problem; 4) the need to create a unified It is important to form a unified educational environment in the New Ukrainian School, where children with different health levels can interact despite psychophysical differences and different levels of development. In this regard, there is a need for early detection and correction of personal development and socio-pedagogical support for

children with special needs, in particular in educational institutions, which should become leaders in this process.

Key words: inclusive education, higher education, distance education, children with special needs, European experience

Актуальність теми. Соціально-економічні та політичні зміни в Україні привели до появи нових професій та розвитку мережі інституцій, що надають соціальні послуги. Таке розгалуження важливе для гуманістичного розвитку країни і водночас відповідає на кризові явища у суспільстві, такі як збільшення безробіття, професійна бідність, духовне спустошення. Це зумовлює потребу в соціальній та духовній опіці, особливо для людей із особливими потребами, які мають різні фізичні та психічні вади.

Обмежені можливості окремих молодих осіб мають розглядатися як результат соціальних обмежень, що впливають на самореалізацію інвалідів. Дітей та молодь зі спеціальними потребами треба вважати не аномальною, а унікальною групою осіб. Важливо створити умови для їхньої інтеграції в суспільство та можливості для самореалізації [1].

Нова українська школа (НУШ) є ключовою реформою Міністерства освіти і науки, спрямованою на створення освітнього середовища, де навчання є приємним і актуальним для життя. НУШ покликана бути місцем, де учні мають змогу активно висловлювати свої думки, вчитися критично мислити та бути відповідальними членами суспільства, що також подобається їхнім батькам через взаєморозуміння та співпрацю.

Реформа НУШ розрахована на тривалий час, оскільки змінити давні освітні практики в Україні складно. Зміни вже почалися, і Міністерство освіти і науки прагне зробити їх сталими, особливо стосовно навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Стан вивчення теми. Дослідженню розвитку інклюзивної освіти в умовах Нової української школи присвячено праці таких учених як О. Безпалько [1], Г. Васильєва [2], Л. Міщик, М. Гладиш [12], Т. Пічугіна [14] тощо.

Метою вказаного дослідження є аналіз шляхів подолання проблем під час дистанційного навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах НУШ.

Виклад основного матеріалу. Фундамент нормативно-правового захисту дітей та молоді з обмеженими можливостями створюють міжнародні стандарти, які забезпечують їх права та гарантують соціальний захист. Ці стандарти відображено у таких документах ООН: Декларація прав дитини (1959 р.) [5], Декларація соціального прогресу та розвитку (1969 р.) [8], Декларація про права осіб з розумовими відхиленнями (1971 р.) [7], Декларація про права людей з інвалідністю (1975 р.) [6], Всесвітня програма дій щодо інвалідів (1981 р.) [4], Конвенція про права дитини (1989 р.) [10], Всесвітня декларація про забезпечення виживання, розвитку і захисту дітей (1990 р.) [3], Принципи захисту людей з психічними захворюваннями та покращення психіатричної допомоги (1991 р.) [15], Стандартні

правила забезпечення рівних можливостей для людей з інвалідністю (1993 р.) [16].

Ці документи підкреслюють важливість розв'язання проблем осіб з спеціальними потребами, зокрема у сфері соціально-педагогічної роботи з молоддю, що потребує комплексного, інтегрованого та багатоаспектного підходу в дослідженнях різних напрямів, зокрема в філософському, соціологічному, соціально-психологічному, педагогічному та соціально-педагогічному напрямі.

Процес реформування спеціальної освіти охоплює три рівні соціально-педагогічної інтеграції у міжнародному законодавстві:

1-й рівень – інституціональний – це ізоляція у спеціальних закладах, дискримінація за ознакою інвалідності, медичний підхід; обмеження вибору професії; спеціальне пристосування навчального середовища (60-ті – середина 80-х років ХХ ст.);

2-й рівень – інтеграція – боротьба з дискримінацією, соціальний підхід до інвалідності, закриття спеціальних закладів; «подвійна система навчання» (інтегрована освіта для осіб з тяжкими порушеннями та звичайна освіта у масових закладах (середина 1980-х – середина 1990-х років);

3-й рівень – інклюзія – заборона дискримінації на основі інвалідності, впровадження інклюзивної освітньої моделі; загальний доступ до освітніх можливостей; можливість вибору професії згідно з особистими здібностями; адаптація навчального середовища до специфічних потреб особистості; компенсація

втрачених функцій; повноцінна соціальна інтеграція у суспільство (1990-ті роки - сьогодні) [2, с. 200].

Загалом, міжнародні документи, що стосуються освіти людей з інвалідністю з 1970-х років, наголошують на необхідності закриття спеціалізованих навчальних закладів, окрім тих, що призначені для осіб з серйозними ушкодженнями здоров'я. Це вказує на те, що дискримінація учнів з особливими потребами є проблемою, яка розв'язується на початковому етапі реформування освіти. З початку 1990-х років інклюзивна освіта визначається як ключовий напрям для реформування спеціальної освіти.

Особливу увагу приділено потребі в інклюзивній вищій освіті як способі гуманізації суспільства. Процеси інтеграції у вищих навчальних закладах базуються на попередніх освітніх традиціях, однак існують певні виклики для дорослих з інвалідністю, які стосуються труднощів з навчанням, змін у самосприйнятті, професійних поглядів та відносин з друзями та колегами через соціальні бар'єри.

Дослідники інклюзивної освіти в Європейському Союзі розрізняють два основні підходи:

- 1) перспектива дефіциту – цей підхід зосереджений на дотриманні або невідповідності освітнім стандартам;
- 2) соціально-конструктивна перспектива – підхід, що відходить від стандартів на користь унікальних особливостей кожного учня.

Згідно з першим підходом, інклюзивна освіта в ЄС базується на понятті «норми», що передбачає середній рівень фізичних і

розумових здібностей дітей визначеної вікової категорії. Відхилення від цієї норми більше ніж на два стандартних відхилення розглядається як ознака спеціальних освітніх потреб, які потребують допомоги вузькоспеціалізованих педагогів для адаптації в освітньому середовищі.

В основі концепції «Social constructive perspective» – увага до унікальних особистісних якостей людей. Кожна людина унікальна, тому ідея норми визначається освітніми стандартами і є більшою мірою «суспільним винаходом». Прибічники цієї теорії відмовляються класифікувати дітей на «нормальних» та «ненормальних», замість цього рекомендуючи підходити індивідуально до кожної дитини.

У різних державах Євросоюзу існує різниця у критеріях прийому студентів на інтегровані програми залежно від типу інвалідності. Наприклад, у вишах ЄС приймають абітурієнтів із порушеннями зору, слуху, рухової функції, психічними розладами та розумовою відсталістю; у Великобританії приймають студентів з дислексією, прихованими захворюваннями (діабет, епілепсія, астма), психічними розладами, порушеннями зору та слуху, опорно-рухової системи; у Німеччині навчаються особи з психічними розладами, розумовою відсталістю, а також з комбінацією різних захворювань [17].

За досвідом провідних країн ЄС, систему інклюзивної освіти організовано так: при зарахуванні в школу дитини з особливими освітніми потребами скликається психолого-педагогічний консиліум, до складу якого входять батьки чи опікуни, вчитель,

психолог, соціальний працівник, а іноді й сам учень. На цьому зібранні обговорюються освітні цілі та завдання на рік і стратегії їх досягнення, у план можуть бути введені послуги від широкого кола фахівців.

Протягом року індивідуальний план навчання може піддаватися корекціям, а досягнення визначених цілей регулярно оцінюються. Під час затвердження цього плану команда освітніх фахівців визначає, чи буде учень навчатися самостійно в загальному класі, з допомогою наставника, чи потрібен йому спеціалізований клас із можливістю відвідувати загальні заняття, як-от музика або фізкультура.

В Євросоюзі закони про освіту дітей з особливими потребами захищають їх право на навчання в найбільш інклюзивному середовищі. У деяких випадках учні можуть навчатися частково в спеціалізованих класах, проте час від часу вони проводять зі своїми ровесниками без вад. Група фахівців завжди працює на користь дитини, прагнучи до максимальної інклюзії. Батьки або опікуни можуть виступати проти таких рішень [14].

Звернемо увагу на деякі основні виклики, які існують в європейській системі інклюзивної освіти. Вчителі часто скаржаються на нестачу знань та навичок, що ускладнює впорядкування проблемної поведінки та доступне викладання матеріалів. Навчальні курси для вчителів зазвичай не забезпечують глибокого розуміння необхідних навичок.

Незважаючи на наявність соціально-педагогічного супроводу в інклюзивних класах, часто бракує коштів для залучення

кваліфікованих спеціалістів. Також зазначається, що оплата праці тьюторів, які супроводжують дітей з особливими потребами, зазвичай недостатня для залучення висококваліфікованих фахівців.

Проблеми існують також у плануванні уроків та управлінні часом. Учителі вказують на нестачу часу для навчання через індивідуалізовані плани учнів. Більшу частину часу витрачається на розв'язання поведінкових викликів у дітей з обмеженими можливостями, водночас інші студенти швидко втрачають зацікавленість у предметі. Недостатнє розуміння того, як реагувати на складні ситуації, лише поглиблює ці проблеми.

Безсумнівно, інклюзивна освіта важлива не тільки для дітей з особливими потребами, а й для їхніх здорових ровесників. Всі діти мають мати рівні можливості, а соціалізація є ключовим елементом у розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Рівень розвитку суспільства та держави можна оцінити, аналізуючи соціальну політику та доступність середовища [12, с. 69].

Сьогодні в Україні в умовах НУШ одним з пріоритетних завдань є створення належних умов для підтримки такої вразливої категорії населення як особи з інвалідністю. Це вимагає високого професійного рівня від фахівців соціальної сфери, які обслуговують цю категорію людей.

У контексті розвитку інклюзивної освіти в Україні держава взяла на себе зобов'язання підтримувати громадян з інвалідністю. Це відображено у законодавстві України, яке містить норми

Конституції України та Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також інші нормативні акти, що регулюють соціальний захист з фінансової точки зору.

Саме у ст. 46 Конституції України зазначено, що «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом».

На законодавчому рівні також урегульовано питання інклюзивного навчання шляхом ухвалення Концепції розвитку інклюзивного навчання, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. №912 [13]. Документ має на меті виявити ключові елементи освітньої політики, що забезпечують реалізацію конституційних прав і державні гарантії для дітей з особливими освітніми потребами. Основна ідея Концепції полягає у створенні інноваційної філософії суспільства, яке позитивно ставиться до дітей та людей з порушеннями психофізичного розвитку або інвалідністю.

В Україні серед молодих людей з особливими потребами віком до 40 років, які могли б навчатися у закладах вищої освіти (ЗВО), лише двоє з кожних ста отримують вищу освіту. Обмежений доступ до вищої освіти для інвалідів пов'язаний з боязною непристосованості до нового середовища, відсутністю безбар'єрного доступу, спеціалізованого громадського транспорту та необхідних технічних пристроїв у ЗВО, а також

нерозробленістю методик викладання для таких студентів, у т.ч. в рамках дистанційної освіти [14].

Існують чотири види вищих навчальних закладів, доступних для цієї категорії молоді: спеціалізовані ЗВО для інвалідів, інтегровані ЗВО, центри підготовки осіб з інвалідністю до вступу у ЗВО та центри психолого-педагогічної допомоги особам з інвалідністю, що навчаються у ЗВО. Популярною є форма інтегрованого навчання, де студент з особливими потребами вважається звичайним студентом без спеціальної підтримки для інтеграції в соціум ЗВО.

Також практикується навчання студентів з особливими потребами в окремих групах на початкових курсах, де вони вивчають базові дисципліни і водночас навчаються комунікації в колективі. У спеціалізованих відділеннях інтегрованих ЗВО (для осіб з вадами слуху та зору) створено адаптоване середовище з мультимедійними аудиторіями, автоматизованими робочими місцями для студентів і персоналу, а також з можливістю отримання допомоги від аудіолога і сурдопедагога.

Розглядаючи користь європейського досвіду для Нової української школи, можна виділити такі важливі підходи до організації інклюзивного навчання, розроблені вченими країн ЄС:

- системний підхід, що охоплює місцеву громаду як комплекс взаємопов'язаних установ і організацій для ефективного розвитку кожної дитини;

– командний підхід, який залучає весь шкільний колектив до спільної роботи, спрямованої на підвищення академічних досягнень і соціальних навичок дітей;

– аксіологічний підхід, який підкреслює важливість позитивного ставлення до дитини з боку всіх членів колективу, що сприяє зростанню її самооцінки та розвитку внутрішнього потенціалу;

– кондуктивний підхід, який акцентує на важливості активної участі сім'ї у навчальному та виховному процесі, сприяючи ранньому розвитку соціальних навичок і легшій адаптації в інклюзивному середовищі;

– індивідуальний підхід, що забезпечує увагу до унікальних особливостей кожної дитини, з акцентом на її сильні сторони для досягнення високої якості освіти;

– середовищний підхід, що передбачає адаптацію оточуючого простору для задоволення індивідуальних потреб дітей [2, с. 197-198].

Згідно з досвідом європейських країн створення особливих умов для студентів з особливими потребами охоплює такі аспекти:

– забезпечення доступності університетських приміщень, організація транспортування студентів між корпусами вищих навчальних закладів, а також створення умов, що частково компенсують обмеження їхньої активності;

– модифікація процесу здачі іспитів, передбачаючи подовження часу для іспиту в 1,5-2 рази або до необмеженого

часу, можливість вживання їжі під час іспиту, а також надання можливості скласти іспити у звукоізольованій кімнаті;

– адаптація освітнього процесу, яка дозволяє не вивчати деякі предмети для оволодіння професією, зменшити навчальне навантаження шляхом переносу предметів на наступний семестр, впровадження гнучкого графіка відвідування занять та виконання завдань;

– надання тьюторських послуг, включаючи додаткові заняття для освоєння предметів, спеціалізовану підтримку у розвитку навичок читання, письма і здачі тестів.

До спеціальних послуг у навчальному процесі входить конспектування або відеозапис лекцій, допомога під час виконання домашніх завдань, надання асистента для роботи у бібліотеці або лабораторії, послуги сурдоперекладача, аудіозапис книг, виробництво матеріалів шрифтом Брайля або великим шрифтом, навчання слабкозорих орієнтації в просторі університету, надання спеціалізованого програмного забезпечення та обладнання. Також для студентів з особливими потребами організуються додаткові заняття, функціонують групи взаємної підтримки, проводяться заняття з адаптивної фізкультури та тренінги для навчання навичкам спілкування перед працевлаштуванням. Особливі умови розробляються індивідуально для кожного студента, враховуючи його обмеження та цілі навчання [2, с. 199].

Висновки. Отже, в Європейському Союзі та Україні (Новій українській школі) вже існує значний досвід у галузі освіти людей

з інвалідністю, але все ще залишаються невирішені питання та суперечності, зокрема і в сфері дистанційної освіти. Ці суперечності містять:

- розбіжності між об'єктивною потребою дітей з особливими потребами в освіті та соціально-педагогічних послугах для їх інтеграції в освітній процес і відсутністю адекватної теоретичної бази, кваліфікованих спеціалістів та потрібних технологій;

- необхідністю інтеграції молоді з інвалідністю в суспільство та браком розвитку ефективних способів і механізмів їх включення на інституційному рівні;

- потенціалом освітніх закладів у соціально-педагогічній роботі з молоддю з особливими потребами та реальним станом розв'язання цієї проблеми;

- необхідністю розвитку особистості молодих людей з проблемами здоров'я, стимуляцією їх компенсаторних можливостей та домінуванням у суспільстві підходів, які сприяють споживацькому ставленню до життя та пасивності, на шкоду активному включенню в суспільне життя;

- недостатньою реабілітацією та соціальною адаптацією молоді з особливими потребами.

Згідно з міжнародним досвідом кожен освітній заклад повинен бути пристосований для людей з інвалідністю. Закон вимагає наявності ліфтів у будівлях, що мають два та більше поверхів. Двері повинні обладнуватися автоматичними системами відкриття, а номери кабінетів мають бути викарбувані шрифтом

Брайля. Необхідно також забезпечити парковку для людей з особливими потребами. Студенти з психічними чи розумовими особливостями мають звернутися до служби підтримки, яка спілкується з викладачами щодо їхніх потреб, які часто містять окремі приміщення для складання іспитів і додатковий час на виконання завдань. Оцінювання таких студентів проводиться на загальних засадах.

Викладене вище підкреслює важливість формування єдиного освітнього середовища в Новій українській школі, де діти з різним рівнем здоров'я мають змогу взаємодіяти, незважаючи на психофізичні відмінності та різний рівень розвитку. У зв'язку з цим виникає необхідність раннього виявлення та корекції особистісного розвитку та соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими потребами, зокрема в освітніх закладах, які повинні стати лідерами у цьому процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько, О.В. (2006). Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді : дис. ... доктора педагогічних наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Ольга Володимирівна Безпалько. Луганськ,. 467 с.
2. Васильєва, Г. (2021). Організаційно-педагогічні умови формування методичної компетентності працівників освіти інклюзивної форми навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. № 2 (106). С. 194-211.
3. Всесвітня декларація щодо забезпечення виживання, розвитку

- і захисту дітей (1990 р.) [Електронний ресурс]. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_child90.shtml
4. Всесвітня програма дій стосовно інвалідів (1981 р.) [Електронний ресурс]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_427.
 5. Декларація прав дитини (1959 р.) [Електронний ресурс]. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_384
 6. Декларація про права інвалідів (1975 р.) [Електронний ресурс]. URL: https://leksika.com.ua/12880610/legal/deklaratsiya_pro_prava_invalidiv_1975.
 7. Декларація про права розумово відсталих осіб (1971 р.) [Електронний ресурс]. URL: http://ni.biz.ua/7/7_4/7_41494_deklaratsiya-o-pravah-umstvenno-otstalih-lits.html.
 8. Декларація соціального прогресу та розвитку (1969 р.) [Електронний ресурс]. URL: http://www.uazakon.com/documents/date_5r/pg_ifwwog.htm
 9. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (Назва Закону із змінами, внесеними згідно із Законом № 2249-VIII від 19.12.2017). [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>.
 10. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року) [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
 11. Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс]. URL: <https://www.msp.gov.ua>.
 12. Міщик, Л.І., Гладиш, М.О. (2008). Соціально-педагогічна діяльність ВНЗ як умова адаптації студентів з особливими потребами у соціалізації. *Вісник Черкаського університету* : [зб. наук. ст.] / М-во освіти і науки України; Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Вип. 122. 161 с.

13. Наказ Міністерства освіти України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» від 01.10.2010 № 912 [Електронний ресурс]. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/.
14. Пічугіна, Т.В. Обґрунтування необхідності моніторингу навчання студентів-інвалідів у вищому навчальному закладі [Електронний ресурс]. URL: http://www/nbuiv.gov.au/porta/soc_gum/znpkp/Sp/2009_12/24.pdf
15. Резолюція 46 / 119 «Захист осіб з психічними захворюваннями і покращання психіатричної допомоги» [Електронний ресурс]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_905.
16. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів. Права інвалідів в Україні. Київ : Сфера, 2002. 357 с.
17. Chimbala, R. & Fourie, E. Trekking Back to Mainstream for Inclusive Education, Is It There? *Educational Studies*. 2012. 38(2). P. 175-187.
18. Litvinova, T., Verovkina, Zh.L. (2020). Health culture - a social phenomenon of professional training of future managers. *Global science and education in the modern realities: conference proceedings/ 26-27 August 2020*. Washington, USA. P. 333-335.
19. Liubarets, V., Vasylieva, H. (2021). Educational workers methodological compétnence formation in the conditions of inclusive learniig. *Paradigm of knowledge*. Frankfurt,. February 1(45). P. 154-175.
20. Matviienko, O. (2020). Psychological features of preschooler as a subject of educational activity. *Research and Innovation: Collection of scientific articles*. Yunona Publishing, New York, USA. P. 185-190.

REFERENCES

1. Bezpalko, O.V. (2006). Teoriia i praktyka sotsialno-pedahohichnoi roboty z ditmy ta uchnivskoiu moloddiu v terytorialnii hromadi [Theory and practice of socio-pedagogical work with children and student youth in the territorial community]:

- dys. ... doktora pedahohichnykh nauk : spets. 13.00.05 «Sotsialna pedahohika». Luhansk. [in Ukrainian].
2. Vasylieva, H. (2021). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy formuvannia metodychnoi kompetentnosti pratsivnykiv osvity inkliuzyvnoi formy navchannia [Organizational and pedagogical conditions for the formation of methodical competence of education workers of an inclusive form of education]. Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii, 2 (106), 194-211. [in Ukrainian].
 3. Vsesvitnia deklaratsiia shchodo zabezpechennia vyzhyvannia, rozvytku i zakhystu ditei [World declaration on ensuring the survival, development and protection of children] (1990). URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_child90.shtml [in Ukrainian].
 4. Vsesvitnia prohrama dii stosovno invalidiv [World Program of Action for the Disabled] (1981). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_427. [in Ukrainian].
 5. Deklaratsiia prav dytyny [Declaration of the rights of the child] (1959). URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_384 [in Ukrainian].
 6. Deklaratsiia pro prava invalidiv [Declaration on the rights of the disabled] (1975). URL: [in Ukrainian]. https://leksika.com.ua/12880610/legal/deklaratsiya_pro_prava_invalidiv_1975.
 7. Deklaratsiia pro prava rozumovo vidstalykh osib [Declaration on the rights of mentally retarded persons] (1971). URL: http://ni.biz.ua/7/7_4/7_41494_deklaratsiya-o-pravah-umstvenno-otstalih-lits.html.
 8. Deklaratsiia sotsialnoho prohresu ta rozvytku [Declaration of social progress and development] (1969). URL: http://www.uazakon.com/documents/date_5r/pg_ifwwog.htm [in Ukrainian].
 9. Zakon Ukrainy «Pro osnovy sotsialnoi zakhyshchenosti osib z invalidnistiu v Ukraini» [About the basics of social protection of persons with disabilities in Ukraine] (Nazva Zakonu iz zminamy, vneseny my zghidno iz Zakonom № 2249-

- VIII vid 19.12.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>. [in Ukrainian].
10. Konventsiiia pro prava dytyny [Konventsiiia pro prava dytyny] (20 lystopada 1989 roku). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text. [in Ukrainian].
 11. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy [Ministry of Social Policy of Ukraine]. URL: <https://www.msp.gov.ua>. [in Ukrainian].
 12. Mishchuk, L.I., Hladysh, M.O. (2008). Sotsialno-pedahohichna diialnist VNZ yak umova adaptatsii studentiv z osoblyvymy potrebamy u sotsializatsii [Social and pedagogical activities of higher education institutions as a condition for adaptation of students with special socialization needs]. Visnyk Cherkaskoho universytetu : [zb. nauk. st.] / M-vo osvity i nauky Ukrainy; Cherkaskyi nats. un-t im. B. Khmelnytskoho. Cherkasy : Vyd-vo ChNU im. B. Khmelnytskoho. [in Ukrainian].
 13. Nakaz Ministerstva osvity Ukrainy «Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku inkluzyvnoho navchannia» [On the approval of the Concept of development of inclusive education] vid 01.10.2010 № 912. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/. [in Ukrainian].
 14. Pichuhina, T.V. Obruntuvannia neobkhdnosti monitorynhu navchannia studentiv-invalidiv u vishchomu navchalnomu zakladi [Justification of the need to monitor the education of disabled students in a higher educational institution]. URL: http://www.nbuuv.gov.ua/porta/soc_gum/znkp/Sp/2009_12/24.pdf [in Ukrainian].
 15. Rezoliutsiia 46 / 119 «Zakhyst osib z psykhychnymy zakhvoriuvanniamy i pokrashchannia psykhiatrychnoi dopomohy» [Protection of persons with mental illnesses and improvement of psychiatric care]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_905. [in Ukrainian].
 16. Standartni pravyla zabezpechennia rivnykh mozhlyvostei dlia invalidiv. Prava invalidiv v Ukraini [Standard rules for ensuring equal opportunities for the disabled. Rights of disabled people in Ukraine] (2002). Kyiv : Sfera.Chimbala, R. & Fourie, E. (2012). Trekking Back to Mainstream for Inclusive Education, Is It There? *Educational Studies*, 38(2), 175-187. [in Ukrainian].

17. Litvinova, T.V., Verovkina, Zh.L. (2020). Health culture – a social phenomenon of professional training of future managers. *Global science and education in the modern realities: conference proceedings/ 26-27 August 2020*. Washington, USA, 333-335. [in Ukrainian].
18. Liubarets, V., Vasylieva, H. (2021). Educational workers methodological compétece formation in the conditions of inclusive learniig. *Paradigm of knowledge*. Frankfurt. February 1(45), 154-175. [in Ukrainian].
19. Matviienko, O. (2020). Psychological features of preschooler as a subject of educational activity. *Research and Innovation: Collection of scientific articles*. Yunona Publishing, New York, USA, 185-190. [in Ukrainian].

УДК 376.36(091)

Євгенія Линдіна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної психології та логопедії
Бердянського державного педагогічного університету

e-mail: evgeniyalyndina.bgpu@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4615-6807>

Researcher ID: AAC-2718-2022

Yevheniia Lyndina,

Candidate of Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Berdyansk State Pedagogical University)

Бердянський державний педагогічний університет
м. Запоріжжя, Україна
вул. Жуковського 66, м. Запоріжжя, 69000

Berdiansk State Pedagogical University
Zaporizhzhia, Ukraine
66 Zhukovskoho St., Zaporizhzhia, 69000